

Kaynakça

- AKYÜZ Hüseyin, *Eğitim Sosyolojisinin Temel Kavram ve Alanları Üzerine Bir Araştırma*, M. E. B. Yayınları, No: 2320, İstanbul, 1991.
- ARVASI S. Ahmet, *Eğitim Sosyolojisi*, Yazan Kendi Yayını, İstanbul, 1976.
- BAKER Catherine, *Zorunlu Eğitime Hayır*, Çev. Ayşegül Sönmezay, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1991.
- BAŞARAN İbrahim E., *Eğitime Giriş*, Bimş Matbaacılık, Ankara, 1978.
- CELKAN H. Yıldırım, *Eğitim Sosyolojisi*, Atatürk Üniversitesi Yayınları, No: 64, Erzurum, 1991.
- EKİNCİ Yusuf, "Milli Bütünlük Açısından Günümüz Eğitim Anlayışına Genel Bir Bakış", *Tartışılan Değerler Açısından Türkiye*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1996.
- ERGÜN Mustafa, *Eğitim ve Toplum*, Ocak Yay., Ankara, 1992.
- ERKAL Mustafa, *Sosyoloji*, Der Yayıncılık, İstanbul, 1991.
- HAVIGHURST Robert J.; Bernice L. NEUGARTEN, *Society and Education*, Allyn and Bacon, Inc., Boston, 1957.
- ILLICH Ivan, *Okulsuz Toplum*, Çev. T. Bedirhan Üstün, Birey ve Toplum Yayınları, Ankara, 1985.
- KURTKAN Amiran, *Sosyolojik Açısından Eğitim Yoluyla Kalkınmanın Esasları*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, No: 2262, İstanbul, 1977.
- MACİT Nadim, "Tarihsel Kıstasların Değişimi ve Zihinsel Kirlenme Bağlamında Eğitimimiz", *Türkiye 1. Eğitim Felsefesi Kongresi*, YYÜ Eğitim Fakültesi Yayınları, No:2, Van, 1995.
- OKTAY Ahmet, *Toplumsal Değişme ve Basın*, Bilim/Felsefe/Sanat Yayınları, İstanbul, 1987.
- SERTER Nur, *21. Yüzyıla Doğru İnsan Merkezli Eğitim*, Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1997.
- SPRING, Joel, *Özgür Eğitim*, Çev. Ayşen Ekmekçi, Ayrıntı Yayınları, 1997.
- TOKU, Neşet, "Türkiye İçin Alternatif Bir Model: Sivil Eğitim", *Türkiye II. Eğitim Felsefesi Kongresi*, YYÜ Eğitim Fakültesi Yayınları, No: 3, Van, 1997.
- TOZLU, Necmettin, *İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu'nun Eğitim Sistemi Üzerine Bir Araştırma*, MEB. Yay., İst., 1989.

18. YÜZYIL KÜTAHYA ÇİNİCİLİĞİ

Dr. Cahit YILMAZ*

Türk çini ve seramik sanatının, bugüne dek bilinen iki merkezi vardı. Bunlardan biri İznik, diğeri ise Kütahya'dır. •

İznik çinisi 14. yüzyıl sonlarında başlayıp, 17. yüzyıl başlarında sona eren, 300 yıllık tarihi bir misyonla seyrini tamamlayan bir çini sanatıdır. Bu kadar kısa sürede çok önemli eserler verilmesinin en önemli nedeni ise üretimin tamamen saraya endekslı olmasından kaynaklandığı bilinmektedir.

Osmanlı İmparatorluğunun siyasi, askeri ve idari olarak gerilemesine paralel olarak saraydan gelen taleplerin kesilmesi, İznik çinisinin sonunu hazırlamıştır."

Kütahya çinisi ise çeşitli inişli-çıkışlı gelişmelere rağmen, hiç kesintisiz olarak günümüze kadar devam ede gelmiştir. Halende misyonunu ve üretimini devam ettiren tek merkezidir. ²

Kütahya'da çini sanatının bir merkez olarak gelişmesinin iki önemli nedeni vardır. Bunlardan birincisi; Çini için ham maddenin bol ve sürekli olmasıdır. İkincisi ise; Asırlarca süren bir seramik geleneğinin kuşaktan kuşağa aktarılmasıdır.

Kütahya çiniciliği, İznik çiniciliği kadar saraydan yeteri kadar ilgi ve himaye görmemiştir. Nedeni ise başkent ve saraydan uzak olmasıdır Kütahya' lı çini ve seramik sanatçıları çıkış yolunun halka açılmakla bulmuşlardır. İznik saray çinisi yaparken, Kütahya ise halkın maddi ve manevi ihtiyaçlarına cevap verecek tarzda bir üretim yolunu seçmek zorunda bırakılmıştır. Bir nevi mahalli sanat denilebilecek bir yaklaşımla faaliyetlerini sürdürmüştür. Böylece süslemeyi ikinci plana iten, halkın günlük kullanım ihtiyaçlarını birinci plana çıkaran eserler üretmişlerdir."

*Op.Dr. Göz Hastalıkları Uzmanı Kütahya SSK Hastanesi Başhekimli, Çini Araştırmacısı.

18. yüzyıl İznik çinisinin gerilemeye, hatta yok olmaya başladığı, Kütahya çinisinin zirveye doğru tırmadığı bir yüzyıldır. Diğer bir deyişle, Anadolu çini ve seramik alt yapı ihtiyaçlarını karşılayan tek üretim merkezinin Kütahya olduğu bilinmektedir. 1715'de Paul Lucas'ın İstanbul'dan, 1753'de Konsolos Peyssonnel'in Kırım'dan verdiği bilgiler ile Suriye ve Mısır'da bulunan çok sayıda fragman Kütahya'da üretilen kap türleri ve bunların dağıtımının yaygınlığını göstermektedir.

18.yüzyıl, Kütahya çinilerinin ihraç edilmiş duruma geldiği bir yüzyıldır. Bu yüzyılda kullanılan renkler ise : sarı, mavi, fruze, eflatun, lacivert, aşı kırmızısı ve mangan morudur, (halk arasında patlıcan moru olarak bilinir.)Kütahya çinisini özellikle Kütahya'da simgeleyen renkler ise : sarı ve patlıcan moru'dur. Bu yüzyılda Kütahya'da çağdaş anlamda ve üslupta yeni bir çini sanatı doğmuştur. Bu dönemde üretilen eserler ise :

Fincan, zarf, hokka, sürahi matara, kadeh buhurdanlık, tütsü kabı, gülebdan, limonluk, tabak, limon sıkacağı, yumurtalık, yumurta şeklinde askı, kase, haç ve kabe tasvirli panolar, ibrik, leğen, biblo, vazo, kupa, iftariyelik, şekerlik, testi ve ibriklerdir. İbriklerin çoğu kapaklıdır. Bazılarında ağız, metal bileziklidir ve kapak kenardan gövdeye bağlıdır. Özellikle gövdesi kare kesitli ve yuvarlak boyunlu ufak sürahiler dikkat çekici bir estetiğe sahiptir.

Birçok ulus birbirini görerek, bazı Ermeni kiliselerden Kütahya çinisi talebinde bulunmuşlardır. İnanç ve sempati nedeni ile daha çok Ermeni ustalarca gerçekleştirilmiştir.

Hıristiyan dini konu alınarak Ermenice, Rumca kitabeler, haclar, azize ve melek figürleri ile İncil ve Tevrat'tan alınmış sahnelerin işlendiği eserler üretilmiştir. Bu eserlerin büyük bir kısmı Kudüs'te St. James katedralinde görmek mümkündür.' Kudüs'deki bu kilisede 45 adet Kütahya çinisi bulunmaktadır. 1917 yılında yapıldığı kitabelerde yazmaktadır. 12 adet çinide ise Kütahya'dan vakfedilen kişi ve ailelerin isimleri yazılıdır. Katedraldeki diğer çinili eserleri motifleri çiçek, rozet, yaprak ve sarmaşık desenleri ile bezenilmiştir.

Bunlarda mavi-beyaz renk hakimdir. Diğer figürlü desenlerde sarı, yeşil, mavi, pembe, kırmızı renkler hakimdir. Kudüs'te bundan başka 18. yüzyıl Kütahya çinisi içeren eserlerden bazıları ise : St.Teodora kilisesi duvarları, St. Sargis kilisesi altarı ve St. Mark kilisesi duvarlarıdır.

Venedik'teki St. Lazzaro Ermeni kilisesinde de Kütahya çinilerinin bulunduğu bilinmektedir.

Bu yüzyılda Kütahyalı çini ustalarının Kabe tasvirli birçok çini panosu yaptığını görmekteyiz. Bu panoların yurdumuzdaki bir çok Camii süslediği bir gerçektir. Bunun en orijinal örneği ise Kütahya Ulu Camii'nde bulunmaktadır.

18. Yüzyıl Kütahya çinisinde kullanılan desenler daha çok çiçekli ve yapraklı desenlerle, çiçekli madalyonlardır. Serbest ve hafif fırça süslemeleri ile klasik çiniden farkı, mahalli bir sanat özelliği taşır. Küçük çiçekler, bitki motifleri, yapraklar, sarmaşıklar, damlalar ve madalyonlardan ibaret bir süsleme şeklinde görülür. Bunun yanı sıra kuş, balık ve yerli kıyafette insan motifleri kullanılmıştır. Çiçekli çini-seramiklerde, desen çoğu kez karmaşık ve bir çiçek tarlasını andıran kompozisyonlar görülür. Bunlar sistemli desenlerden ayrı serbest bir çalışma ve espidren kaynaklanan nahif bir sanat şeklidir.

18. yüzyıl Kütahya çiniciliğindeki bazı etkileşimlerden de bahsetmek gerekir. Bunlardan birisi İznik işi çiniciliği, diğeri ise ithal edilen Çin ve Japon porselenlerindeki motiflerin sivilize edilerek kullanılmasıdır.

Bu yüzyıl başında III Ahmet'in kızı Fatma Sultan, Saray tamiratında kullanılmak üzere 9500 adet çini siparişi verilmiştir. Bu da bize İznik'ten sonra Kütahya'nın çinicilikte yeni bir atılımını göstermektedir.¹³ 1709'da sarayca Kütahya'ya çini hakkında yazılmış tek bir ferman vardır.¹³ Bu ferman Kütahya çini sanatı üzerinde saray etkisinin başladığını da göstermektedir.⁷ Aynı dönemde İznik çini atölyeleri büyük bir çöküş içindedir. 1719'da İznik'ten İstanbul'a getirilen ustalar Eyüp civarındaki tekfur sarayında kurulan imalathane ile İznik çinisini canlandırmaya çalışmış ancak başan sağlanamamıştır.¹⁵

Yüzyılın sonunda Kütahya'da çinilik, renk, desen ve şekil bakımından bozulmaya başlamıştır. Atölye sayısındaki azalmalar dikkat çekicidir. Yüzyıl başında 300 olan sayısı 100 atölyeye kadar düşmüştür.¹¹

Zamanla gerilemeye başlayan çinicilikte astardan vazgeçilmiştir. Astarın parlaklığı kaybolmuştur. Boyalar akıntılı olmaya ve tahrirler bozulmaya başlamıştır.¹⁴

Her şeye rağmen 18. yüzyıl Kütahya çinilik tarihinde verdiği özgün eserler açısından çok önemli bir yer tutar

18.Yüzyılda İznik çini atölyeleri tamamen son bulmuştur. Bu olay Kütahya çiniciliğine çok önemli bir itici ivme kazandırmıştır. Böylece Kütahya çiniciliği sürekli gelişmiş ve günümüze kadar. Yaşayan bir merkez olarak devam ede gelmiştir. Halen misyonunu devam ettirmektedir.

KAYNAKÇA

- 1-) Önen, Süreyyan: Kütahya çiniciliği. Maison française İstanbul: 1996 Sayr.15 p: 138-143
- 2-) Şahin, Faruk: Kütahya. Kütahya'da çinili eserler. Kütahya-1981-82.p:III
- 3-) Doğer, Lale: Geçmişten günümüze geleneksel Kütahya çiniciliği. Antik-Dekor İstanbul-1996 sayı:34 p: 152-156
- 4-) Akalın, Şebnem: Yadigar-ı Kütahya İstanbul-1997 p:9
- 5-) Aslanapa, Oktay: Kütahya keramik sanatı. Kütahya-1981-1982 p:74
- 6-) Aslanapa, Oktay: Türk sanatı. Remzi kitabevi. İstanbul-1984 p:332
- 7-) Öney, Gönül. Geleneksel Türk sanatları, çini ve seramik İstanbul-1993 p:130
- 8-) Çini, Rifat: Türk Çiniciliğinde Kütahya. İstanbul-1991 p: 31
- 9-) Aslanapa, Oktay: Çini. Gösteri.sanat dergisi. İstanbul-1989 p:18
- 10-) Şahin, Faruk: Türk çini sanatı süslemeciliği. Eskişehir-1989 p:16
- 11-) Akar, Azade., Keskiner, Cahide. Türk süsleme sanatlarında desen ve motif. İstanbul-1971 p: 25-26
- 12-) Şahin, Faruk: İnsan figürlü çini tabaklar. Antik-Dekor. İstanbul-1998 sayı:45 p: 86-92
- 13-) Çini, Rifat: Türk çiniciliğinde Kütahya. İstanbul-1991 p:18
- 14-) Altun, Ara: Osmanlıda çini ve seramiğin öyküsü. İ.M.K.B. p:237
- 15-) Akalın, Şebnem. Yadigar-ı Kütahya. İstanbul-1997 Vehbi Koç vakfı. p:14

